

BİR BİLİM KADINI VE TİP'Lİ SENATÖR: FATMA HİKMET İŞMEN

E. Zeynep Suda

Prof. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
ezeynepsuda@gmail.com

ÖZET

Bu kısa çalışmada Türk siyasal yaşamında önemli bir yeri olan bir bilim kadını, Fatma Hikmet İşmen'in yaşamı, bilim kariyeri ve çalışmaları ve 1966-1975 yılları arasında Türkiye İşçi Partisi üyesi olarak seçildiği Sena-
törlük deneyiminden söz edilmektedir. İşmen Cumhu-
riyet Senatosu'nda bulunduğu yıllarda en çok söz alan
ve gündeme ilişkin her konuda partisinin ve bir bilim
insanı olarak kendi mesleki tecrübesine dayanan görüş-
lerini ifade etmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk siyasal yaşamı, kadınlar ve siyaset,
bilim ve siyaset, Türkiye İşçi Partisi, Cumhuriyet Senatosu,
Fatma Hikmet İşmen.

A SCIENTIST AND SENATOR FROM TİP: FATMA HİKMET İŞMEN

ABSTRACT

In this short review article Fatma Hikmet İşmen, one
of the prominent women in Turkish politics is recon-
sidered. İşmen having a doctoral degree in agricultural
sciences worked in her profession in scientific research
and in public service. Then she became a member of
Turkish Labour Party and elected as Senator in 1966.
Here she took the floor each and every subject especial-
ly criticised the government point of views on agricul-
tural issues. In her speeches we can see her expertise
and the socialist views of her party.

Keywords: Turkish politics, women and politics, science and
politics, Turkish Workers Party, Republican Senate, Fatma
Hikmet İşmen.

GİRİŞ

Kadınların siyasette yer alması tartışması bana
aynı sanayi devrimi döneminde emek süreç-
lerine dahil olmaları ve sanayide, madenlerde
çalıştırılmaları tartışması gibi geliyor. Sanki
daha önce çalışmıyorlarmış gibi... Oysa öyle değil. Ka-
dınlar tarımda, ev içinde ve her işte çalışıyorlardı ezel
evvel. Tarım topluluklarında tarlada, feodal dönemde
toprak sahibinin evinde ve tarlada, eve iş verme siste-
minde evde, tezgâh başında, ama aynı zamanda evdeki
bütün işleri de yaparak, çocuklara, bağa bahçeye bakıp
geçimlik üretimde bulunarak hep çalışıyorlardı. İstis-
nası toprak sahipleri, mülk sahibi sınıflardı ki onların
erkekleri de pek çalışırken görülüyordu. Onlar için ça-
lışmak muteber bir faaliyet değildi. Siyasal yaşamda yer
almak da öyle. Siyasetin geniş bir tanımı yapıldığında
geleneksel topluluklarda kadınların birçok yerde, kritik
zamanlarda siyaset alanında, kamusal alanda söz söyle-
miş, sözünü dinletmiş olduğu ileri sürülebilir.

Kadınların ücretli işlerde çalışması modern zamanla-
rın işi... 19. yüzyılda giderek genişleyen, büyük savaş
sırasında ve sonrasında yaygınlaşan bir süreçte sanayi
işlerine girmeleri, eğitim hakkını kazanmaları, okul-
lara gidebilmeleri, ofislerde, bilim alanında çalışmaları
mümkün hale geliyor; bu haklar birçok bireysel ve
toplumsal mücadele sonucu kazanılıyor. Belirtmemiz
gereken şu: kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal
haklarının tanınması uzun ve zahmetli mücadeleler ile

mümkün oluyor. Ülkeler arasında farklılıklar olduğu
muhtakak, ama yirminci yüzyılda, 1970'lerde Amerika
Birleşik Devletleri'nde çekilmiş Akbaba'nın Üç Günü fil-
minde gösterilen bir gazete yazı işleri salonunda hemen
hiç kadın çalışan olmaması dikkat çekici. Aynı konu
akademik alan, bilimsel üretim alanı için de söz konu-
su, farklı akademik geleneklerde kadınlara daha çok yer
veren ya da bu konuda son derece tutucu tavırlar içinde
olan üniversite ve bölümler günümüzde bile mevcut.

Fatma Hikmet İşmen

Fotoğraf: <https://search.iisg.amsterdam/Record/1249536>
Erişim Tarihi: 21.02.2021

Türk siyasal yaşamında modern dönem olarak kabul edebileceğimiz 20. yüzyılda, Cumhuriyet devrimlerinin kadınlara geniş bir yer, bir alan açtığı ileri sürülmelidir. Elbette bu alanlara girecek, bu alanları dolduracak kadınların eğitim kurumlarına girebilmesi, buralarda çalışmaya devam edebilmesi ve kamusal alana çıkma- larını mümkün kılacak reformlarla birlikte gerçekleşti. Cumhuriyet kadınları okuryazar oldu, liseye gitti, öğretmen okullarında okudular ve içlerinden bazıları diğer branşlarda yüksekokullarda okuma olanağı buldu. Ve meslek sahibi, toplumsal yaşamda itibar sahibi oldular. Cumhuriyet kadınları o yüzden kendilerine bu kadar güveniyorlardı. Yine de yüksekokul mezunu da olsa kadınların esas işinin ev ve annelik olduğu yalnızca sözlü kültürde değil, yazınsal alanda da belirtiliyordu.

Muhafiz kesimler ile muhafazakâr siyasal partilerin kadınların siyasal alanda yer almasına bakışı arasında önemli farklılıklar bulunuyordu, yine günümüzde olduğu gibi. Türkiye’de 1960’lara gelene kadar kadınların siyasal alanda görünürlüğünün çok sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

Sol cemaatte anonim ana bacı kardeş, kurtuluş savaşında cepheye mermi taşıyan ana kadın figüründen farklı kadın figürlerimiz olmuştur. Sultanahmet mitinginde konuşan Halide Edib’i, Nezihe Muhiddin’i, Sabiha Sertel’i, Suat Derviş’i, Gün Benderli’yi, Halet Hanım’ı, Mina Urgan’ı, onlarla birlikte yetişip TİP gibi önemli bir siyasal oluşumda uzun yıllar başkanlık görevi üstlenen Behice Boran’ı onurla sayabilir, birçok açıdan kendimize örnek alabiliriz.¹¹

Fatma Hikmet İşmen de bu kadınlardan biriydi. Bu yazıda ziraat yüksek mühendisi, bilim kadını ve TİP Senatörü olan Fatma Hikmet İşmen’in eğitim, çalışma ve siyasal yaşamı üzerine bir değerlendirme yapmayı, onu anmayı hedefliyoruz.

TARİHİMİZDEN BİR KADIN: FATMA HİKMET İŞMEN

Türkiye’de kadınların siyasal alanda daha çok görünür olduğu dönem 1960’larla başlıyor. Ziraat yüksek mühendisi Fatma Hikmet İşmen Hanım 1966-1975 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu’nda Kocaeli Senatörü olarak görev yaptı. Görevine TİP’in Temmuz 1971’de kapatılmasından sonra bağımsız üye olarak devam etti. Senatoda görev yaptığı sürece toplamda 142 kez söz aldı. Bunlardan 16’sı demeç, biri önerge, 100’ü çeşitli konularda söz alma, 27 tanesi de yazılı soru ve cevaplar bölümünde bulunmaktadır. Bu görevi etkin ve aktif

bir biçimde 1975 yılına kadar sürdürdü. Parlamento çalışmalarını 1976 yılında “Parlamento’da 9 Yıl” adıyla kitaplaştırdı.¹² İşmen Türkiye İşçi Partiliydi.

Senatör seçilmesi öncesinde de partinin çeşitli faaliyetlerinde görev aldı, Anadolu’nun çeşitli illerinde mitinglere, toplantılara katıldı, özellikle uzman olduğu tarım konusunda köylü ve çiftçilerle yapılan toplantılarda söz aldı, önerilerini dillendirdi. Yıllar sonra Sosyalist Birlik Partisi ile Özgürlük ve Dayanışma Partisi’nin kurucuları arasında yer aldı. 2006 yılında İstanbul’da öldü, Zincirlikuyu Mezarlığı’nda toprağa verildi.

EĞİTİM: CUMHURİYET KIZI OKULDA

Fatma Hikmet İşmen 1918 yılında Hüseyin Hüsnü Bey ve Raziye Hanım’ın kızı olarak Yanya’da doğdu. Ailesiyle birlikte çocuk yaşta İstanbul’a göç ettiler. Erken yaşta annesini kaybettiği için babası tarafından büyütüldü, onun görevi gereği Anadolu’nun çeşitli yerlerinde ve İstanbul’da kaldılar. Adapazarı’ndailkokulu okudu, İstanbul Kız Ortaokulu’nun ilk öğrencileri arasına girdi. İstanbul Arnavutköy Kız Koleji’ni 1933 yılında bitirdikten sonra aynı yıl Cumhuriyet Türkiye’si’nin bir atılım kenti ve başkenti olan Ankara’da yeni açılan Ankara Ziraat Fakültesi’ne kaydoldu.

“Fakültenin, öğrencilerine giysi ve kitap yardımı yaptığını, yatacak yer verdiğini öğrenir öğrenmez kararını verdi: Ziraat Fakültesi’ne girecektir. Artık “babasına yük olmaması gereken yaş” tadır. Kararını babasına açıklar: Ziraat mühendisi olacaktır. Babası şaşkınlıkla “kadınların ziraatçı olduğunu hiç duymadım” der. Fatma Hikmet İşmen’in yanıtı hazırdr: “Bütün Türkiye’de kadınlar toprakta çalışıyor”. Bu sözler üzerine babası bir kahkaha atar: “Haklısın yavrum” diyerek her türlü kararını onaylayacağını söyler.” (Gümüsoğlu, 2001)

Bu okuldan ilk kadın ziraat mühendisi olarak mezun oldu. İzmir Zirai Mücadele Enstitüsü’nde görev aldı. Kanada’da doktora yaptı ve bitki hastalıkları uzmanı oldu (Fatma Hikmet İşmen, ty.). Bu noktada Fatma Hanım’ın seve isteye gitmeye can attığı ve severek okuduğu Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’nden biraz söz edelim: 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Okulu açıldı. Bu okul Alman ziraat fakülteleri ile aynı eğitim sistemini benimsedi. Daha mezun vermeden üç yıl sonra Yüksek Ziraat Enstitüsü’ne dönüştürüldü. Mustafa Kemal’in direktifiyle 2534 sayılı kanunla ve Cumhuriyetin 10. yılında, 30 Ekim 1933’de öğrenime açıldı. Amacı Türk tarımını modernleştirmek sorunları bilimsel açıdan görmek ve çözmek olan bu okul ziraat, orman, veteriner, tabii ilimler ve ziraat sanatları fakültelerinden oluşuyordu. Yüksek Ziraat Enstitüsü 1948 yılın kadar öğrenime devam etti. Daha sonra Ziraat ve Veterinerlik fakülteleri Ankara Üniversitesi’ne, Orman Fakültesi İstanbul Üniversitesi’ne bağlandı. 1955’e kadar Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Türkiye’de tek ziraat fakültesi olmayı sürdürdü. Daha sonra başka illerde de fakülteler açıldı. (Tarih-

1 1970’li yıllarda ilk kadın bakan olarak görevlendirilen ve bu özelliği ile öne çıkan, bu konu çerçevesinde propagandası yapılan Türkan Akyol Mart 1971’de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak kabineye girdi. Aynı yıl içinde görevinden istifa ederek ayrılmıştı. Hatırladığım kadarıyla basın bu konuya geniş yer verdi ve kadın bakanlık konusu özellikle öne çıkarıldı. Bu yılları hatırlayanlar bir insanın bir göreve kadın olarak getirilmesi ya da görevi hak etse bile kadın olmasının vurgulanmasının eleştiri konusu olduğunu da hatırlar. Bir insanın toplumsal cinsiyeti ile tanımlanması konusu günümüzde de halen çözülebilmemiş bir mesele değildir. Özellikle kimi mesleklerde kadınlık durumu hala vurgulanır: kadın polis, kadın hâkim, kadın doktor... Bu konunun toplumsal mücadelemiz içinde önemli bir konu olduğunu not edelim.

2 Fatma Hikmet İşmen, Parlamento’da 9 Yıl: TİP Senatörü Olarak 1966-1975 Dönemi Parlamento Çalışmaları, Ankara: Çark Matbaası, 1976.

çe: Ankara Üniversitesi, Erişim tarihi: 13.12.2020.)

1933-1937 yılları arasında öğrencisi olduğu bu Fakülte- nin son aylarında, İzmir Zirai Mücadele Enstitüsü Baş- kanı Nihat Eğriboz, genç mühendis adayının mesleğine olan tutkusunu öğrendi ve enstitüde çalışmasını önerdi. O da izin almak için babasına başvurdu. Babası “sen art- tık bir mühendissin kararlarını kendin alacaksın” dedi (Gümüsoğlu, 2001). Bu kızların okula gönderildiği, ça- lışmalarının özendirildiği bir dönemdir.

ÇALIŞMA HAYATI: BİR MÜHENDİS HANIM İŞ BAŞINDA

Fatma Hanım İzmir Zirai Mücadele Enstitüsü Bitki Has- talıkları Bölümü'nde çalışmaya başladı. Meyve yetiştiri- ciliğinde verimi arttıran çözümler önerdiği için, köylüler tarafından sevilmeğe ve saygı duyulmaktaydı. Enstitü müdürü Nihat Eğriboz, ona büyük saygı gösterdi, ça- lışmalarında büyük bir serbestlik tanıdı. Almanca bildiği için bu yıllarda Enstitü'de bulunan bitki hastalıkları uz- manı Dr. Bremer'in asistanı oldu. İzmir ve çevresinde çok üretilen incirde kök ve bitki çürümesi üzerine alan ve laboratuvar çalışması yürüttü. 1941 yılında Ankara Ziraat Mücadele Enstitüsü tarafından laboratuvar ders- lerini vermek için davet edildi. Bu davet üzerine Anka- ra'ya taşındı. Birkaç yıl burada çalışmalarına devam etti. Bu çalışmaların hem alan ve hem de laboratuvar yönü olması dönemin eğitimle üretimi birleştirme amacıyla bağlantısı bulunmaktaydı.

1930'larda Cumhuriyet Türkiye'si'ne çalışmak üzere da- vet edilen bilim insanlarından biri olan Alman Friedrich Falke'nin kurucu Rektörü olduğu Ankara Ziraat Yüksek Enstitüsü hem araştırmaya ve hem de ziraatte iyileş- tirme faaliyetlerine, alan çalışmalarına ağırlık vermiş durumdaydı (Suda, 2020: 58). Fatma Hikmet İşmen bu Enstitü'de de çalışmalar yaptı. Daha sonra 1945'de İstanbul'a, Zirai Mücadele Enstitüsü'nde bitki hastalı- ları uzmanı olarak çalışmak üzere taşındı. Ailesi de bu sırada İstanbul'da yaşamaktaydı. Bu dönemde Marma- ra bölgesinde alan çalışması yürüttüler. 1955 yılında kısa süreliğine İngiltere'de, Londra'da bitki hastalıkları konusunda araştırma yaptı. Virüs hastalıkları laboratu- varında kısa bir eğitim aldıktan sonra 1956'da Kanada Toronto Üniversitesi Ziraat Fakültesi Guelph Botany Bölümü'nde Bitki Virüs Laboratuvar şefi olarak çalıştı ve 1956-1958 yılları arasında doktorasını tamamladı. Kanada'da doktora araştırması yaptığı dönemde çeşitli makaleler yazdı, yayınlar yaptı. Örneğin domates bitki- sinde ortaya çıkan plant disease disorder konusunda ortak bir makalesi bulunmaktadır (MacNeill-İşmen, 1958: 898).³ 1960 yılında Londra'da yürüttüğü aka- demik çalışmalar da çeşitli akademik kaynaklarda gö- rülmektedir. Bu yayınlar da asıl araştırma konusu olan domates bitkisinde görülen çizgili virüs hastalığı ile ilgilidir (Proceedings: Plant Size Seminar, 1960). Daha sonra yurda dönen İşmen, 1959'da İstanbul Göztepe

3 Birçok önemli endkte yer verilen bu önemli araştırma daha sonra başka çalışmalarda referans gösterilmiştir. Çalışmanın hem alan ve hem de labo- ratuvar araştırması içerdiği, bu nedenle değer taşıdığı bilinmektedir.

Zirai Araştırma Enstitüsü Laboratuvar Şefliğine getiril- miştir. Türkiye'ye döndükten sonra da İzmir, Ankara ve İstanbul'da devam eden yaşamında eğitim, araştırma ve çalışma hayatı iç içe geçmiştir.

SİYASAL YAŞAMI: TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ ÜYESİ BİR AYDIN, BİLİM KADINI

Fatma Hikmet İşmen dönemin birçok ilerici aydını gibi 1960 sonrası Türk siyasal yaşamının yeni bir parti- si olan Türkiye İşçi Partisi ile tanışır. Partiyle tanışma 1964 yılında gerçekleşir. İstanbul'daki görevi nedeniyle çalışmaları izler, toplantılara katılır. Ülke yöneticileri- nin bütün, pamuk, fındık gibi ekonomik değer taşıyan önemli tarımsal ürünler konusunda tutarlı bir politika- dan yoksun olduğunu görür (İşmen, 1977: 8). Daha son- ra arkadaşı Sinan Cemgil'in önerisiyle partiye üye olur. Böylece TİP'in çalışmalarına fiili olarak katılmaya baş- lar: yayınlarına katkıda bulunur, toplantılarına katılır, yayınları Anadolu'ya postalarlar. Giderek parti faaliyet- lerine daha çok katılır, yurt gezileri yaparlar, köylülerle, çiftçilerle toplanırlar. Fatma Hanım da bu toplantılarda konuşmalar yapar, uzmanı olduğu bir konu olduğu için çiftçilerin sorunlarını dinler, onlardan bilgi toplar.

TİP'in çıkardığı 1968 yılında yayınlanan TİP Haberleri dergisinde İşmen'in bir konuşması yer alır: Fındık üre- ticileri ile ilgili bu Cumhuriyet Senatosu konuşmasın- da özetle Karadeniz gezisi sırasında görüştüğü fındık üreticilerinin içinde bulunduğu yoksulluğu dile getirir. Fındık üreticilerinin ürünün satışından elde ettiği geli- rin büyük bir kısmının bahçe bakımına ve üretim har- camalarına gittiği, bölgede faizci ve araçların üreticinin gelirene el koyan başka unsurlar olduğunu, üreticinin araçlara ve tüccara daima borcu olduğunu, tüccar ve fa- izcinin kooperatif yönetimi ile işbirliği içinde çalıştığını anlatır. Bu kesimleri kredi piyasası olarak değil, Hükü- metin müsaadesiyle vatandaşları soyan eşkıyalar ola- rak adlandırmak gerektiğini söyler. Hükümetin gerekli önlemleri alarak milletin efendisi olarak görülen köylü- nün bu çevrelerin sömürsünden ve soygunundan kur- tarması gerektiğini dile getirir. (TİP'ten Haberler, 1968: 13) Bu konular senato faaliyetleri sırasında da yakından izlediği ve her konuda konuşmalar yaparak müdahale- de bulunmaya çalıştığı alanlar olmuştur.

SENATÖRLÜK YILLARI: ÇALIŞKAN BİLİM KADINI SENATO'DA

“5 Haziran 1966'da TİP, seçimlerde senatör adayı olmasını önerir, hemen kabul eder. Kocaeli bölgesi senatör adayı ola- rak seçim gezilerine katılır. Bu süreçte seçimi kesinlikle kaza- namayacağını düşünür. Partinin ileri gelenleri de aynı fikir- dedir. Amaç propaganda yapmak, halkı bilinçlendirmektir.

Seçimi kazanma olasılığının olmaması Fatma Hikmet İş- men'i rahatlatır. Çünkü yetişkin yaşamı boyunca kendisi için değer taşıyan, gerçek sorunlara çare bulmaya çalıştığı bilimsel araştırmalarını bırakıp, meclise gitmeye hiç niyeti yoktur. Gönlü zirai mücadelede, bitki hastalıklarında, la-

boratıvarında ve yayınlarındadır. O, bir dedektif gibi bitki hastalıklarının ardında iz sürer. Hatta literatürde yer almayan hastalıklar bulur ve adı literatüre geçer. Bunlardan biri: Phacidium infectaus var Hikmetia'dır." (Gümüsoğlu, 2001)

1966 seçimlerinde Fatma Hikmet İşmen TİP listesinden Cumhuriyet Senatosu üyeliğini kazanır.^[4] Seçimden iki gün sonra kazananlar listesi açıklandığında kendi adını görerek heyecanlanır: "Çalışmalarım başından beri, sadece sosyalist harekete elimden geldiğince katkıda bulunmak içindi. Ama aktif olarak politikayla uğraşmaya hiç hazırlığım yoktu. Böylesine ciddi bir sorumluluğu olan bu görevi yüklenmekten adeta korkmuştum. Aca-ba başarabilecek miyim?" (Gümüsoğlu, 2001).

Fatma Hikmet İşmen TİP Kocaeli Senatörü olarak dokuz yıl görev yaptı, tüm senatörlük görevi boyunca Senato'da en aktif ve en çok söz alan ve konuşma yapan kadın senatör oldu.^[5] Cumhuriyet Senatosu'nun üye sayısı Millet Meclisi'nden daha az olmakla birlikte, burada daha çok sayıda kadın Senatör görev yapmıştır.^[6]

Fatma Hikmet İşmen Senato'nun gündemine giren hemen hemen tüm konularda söz alır, yasa tasarıları üzerine, gündem dışı konularda konuşur, aktif bir siyasi hayat yürütür. Bu konuşmalar ve müdahaleler dönemin sağ iktidarları tarafından eleştirilir, konuşmaları sırasında olaylar çıkar, yuhalanır, sözü kesilir. Dönemin siyasi ortamında meclislerin, burada yürütülen siyasi mücadelenin hala önemi bulunmakta, buradaki tartışmalar kamuoyu tarafından izlenmekte, konuşmaların bir değeri bulunmaktadır. İşmen tarım konusu başta

olmak üzere yurt ve dünya olayları hakkında, ekonomi, iş dünyası, işçi hakları, sendikal haklar ve yasal konularda birçok konuşma yapmıştır. Konuşmalarının içeriği incelendiğinde burada yapmaya çalıştığı ve başarılı olduğu asıl konunun siyasal yaşamın her alanında parti programını tekrarlamadan ötesinde yeniden ürettiğidir. Birbirinden çok farklı siyasal alanlara dair derinlikli bir bilgi ve çalışma ortaya koyduğunu söylemeliyiz. Senato kürsüsünü bu anlamda doldurmuş, sosyalist fikirleri ve eleştirileri, toplum yaşamına dair önerilerini ve kurgularını bütünüyle yansıttığı görülmektedir. İlk konuşmasını yaparken yükselen itiraz sesleri, sözünü geri alsın bağışmaları bilimsel çalışma ve araştırmalarını bırakarak geldiği Senato'da bulunmasının ne kadar önemli olduğunu düşündürür:

"Bütün yurtsever namuslu, dürüst halkımızın nerede görevli olursa olsunlar birinci ödevleri bir yandan halk yararına savaşılmaktadır ve aynı zamanda düşüncelerim gerilere uzanmış seçim sonuçlarını öğrendiğim zaman, araştırma projelerimi yarıda bırakıp ayrılacağım için üzülmüş olmamın ne kadar yersiz olduğunu birden bire gördüm ve büyük bir heyecana kapıldım, 'sözünü geri alsın' sesleri üzerine düşüncelerimden silkinip konuşmama döndüm." (Gümüsoğlu, 2001)

SENATO'DA KONUŞMALAR: MESELENİN ÖZÜNE DEĞİNER KADIN

Fatma Hikmet İşmen seçilerek görev yaptığı dönemler boyunca çok çeşitli konularda söz alarak konuşma yaptı.^[7] Kürsüden yaptığı konuşmalar konu dağılımı açısından geniş bir yelpaze içeriyordu. Örneğin Sünni-Alevi çatışmaları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din ve mezhep ayrımcılığı yapmaması gerektiği gibi konularda konuştu (Gümüsoğlu, 2001).

Konuşmalarının büyük bir çoğunluğu derin bilgi ve deneyim sahibi olduğu tarım, köylülük, çiftçilik üzerine oldu. Tarım ürünleri fiyat tespiti, destekleme alımları, tarım ürünlerinde fiyat politikaları ile ilgili konuşmalar yaptı. Ziraî gelir vergisinin artırılmasını eleştirdi. Tarımla ilgili konular konuşulduğu zaman köylülük ve tarım konusunda hassas olduğu izlenimi veren dönemin Adalet Partili Senatör ve milletvekillerinin duymaktan hoşlanmadığı eleştiriler yaptı. Kanun maddeleri üzerine konuşmalar yaparken bir yandan da tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına alınması, hastalık halinde ve topu işten çıkarma imkânı veren maddelerin iş kanunundan çıkarılması için yasa teklifi verdi. Bu teklif yapılan oylamada reddedildi. Bu tür eleştirel konuşmaları laf atmalar, yuhalamalar ve susturma girişimleriyle karşılaştı. Oylama sonuçlarını değiştirmese de bu konularda iktidar partisinin eleştirilmesinin önem taşıdığını, o zamanki meclis etkinliği ve kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından önem taşıdığını ileri sürebiliriz.

İşçi ve 657'ye bağlı memurun özlük hakları ve ücretleriyle ilgili defalarca söz aldı, zam, avans ve maddi hakla-

4 Cumhuriyet Senatosu 1961 Anayasasından kaynaklanan çift meclis yapısının bir parçası olarak 1961'den 1980'e kadar devam etmiş bir siyasal kurumdur. Bu meclisin gerekçesi olarak 1950'li yılların DP etkisiyle etkinliği ortadan kalkın meclisi, buradaki siyasal partiler çekişmesini dengelemek üzere, bir istikrar unsuru olarak kurulduğu ileri sürülmüştür. 1966 ve 1968 seçimlerinde TİP Cumhuriyet Senatosu'nda birer senatör kazanır. 1966'da millî bakiye sistemi ile yapılan ve katılımın düşük olduğu kısmi Senato seçimlerinde TİP yüzde 3,9 oy alır.

5 Görev yaptığı yıllar boyunca 148 kez söz almıştır. TBMM Tutanak Dergisi, Çevrimiçi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabastlik=&v_altbasklik=&v_mv=FATMA%20H%20DDKMET%20%DD%DEMEN&v_sb=CUMHUR%DDYET%20SENATOSU%20KOCAEL%DD%20DCYES%DD&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=148&v_gelecek_sayfa=101&v_kullanici_id=16707254, ulaşım tarihi: 11.01.2021.

6 "Cumhuriyet Senatosunda görev yapan kadın senatörlerden Zerrin Tüzün; Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nde müdürlük yapmıştır. Kontenjan senatörü olarak Senato'ya girmiştir. Nermin Abadan Unat; Cumhuriyet Senatosunun en başarılı, en çalışkan üyelerinden birisi olmuştur. Anayasa Profesörü ve hukuk fakültesinin de çok üretken ve mücadeleci bir öğretim üyesi olarak ciddi katkılar yapmıştır. Bahriye Üçok da akademisyen kökenlidir ve kontenjan senatörlüğü yapmıştır. Fatma Hikmet İşmen; TİP'lidir. Kocaeli senatörüdür. Bayan senatörler arasında en fazla söz alan kişidir. Özer Şahingiray; Cumhuriyet Senatosunun açılmasının ardından AP'den İstanbul Senatörü seçilmiştir. Diğer kadın senatörlere göre daha sessiz kalmış ve görevini bu şekilde tamamlamıştır. Mualla Akarca ziraat fakültesi mezunudur. Senatonun ilk yıllarında AP'den Muğla senatörü olarak gelmiştir. AP'den istifa ettikten sonra bir süre bağımsız kalmış ve daha sonra CHP'ye geçmiştir. Mebrure Aksoy, CHP senatörüdür. Daha sonra GP'ye geçmiştir. Solmaz Behlül, CHP'li avukat bir senatördür. Adile Ayda ise dışişlerinde uzman bir öğretim üyesidir. İlk kadın diplomattır. Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiştir. Son kadın senatör ise avukatlık yapan Aysel Baykal'dır ve 1979 Senato seçimlerinde CHP'den senatör olmuştur." Kamil Karavelioğlu, Bir Devrim İki Darbe, İstanbul, Güner Yayınları, 2007, s. 256-258'den aktaran: Dr.Tunca Özgeşi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamento: Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, Ankara:TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No.: 153, 2012, s.69.

7 Senato konuşmalarını içeren kitabı Senato Zabıt Tutanakları'na bakarak oluşturulmuştur.

ıyla ilgili konularda konuştu. 1961 Anayasası'nın işçiye getirdiği haklar ve sosyal devlet ilkesinin bir tarafa itileceği 2008 sayılı iş kanunu değişikliğini eleştiren konuşma yaptı. Burada iş emniyeti, çalışma süreleri, sözleşmelere bağlanacak süresiz işler, işverene suistimal kapısı açacak uygulamaları eleştirdi, iş güvenliğinin kalmayacağını, kıdem tazminatlarının yok olacağını söyledi (İşmen, 1977: 62).

Bakanlık bütçeleri üzerine örneğin Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ile ilgili yalnızca maddi konularda değil, bu bakanlıkların izledikleri politikalar üzerine de söz aldı. Öğretmen sürgün ve atamaları, merkeze alınmalar konularını; yayınlar ve tercümelere yapılan müdahaleleri Senato kürsüsünden dillendirdi. Özel üniversite kurulmasını eleştirdi. Devlet kaynaklarının ve yetişmiş öğretim elemanlarının oralara tahsis edilmesini eleştirerek bunun yerine Anadolu'daki devlet üniversitelerinin maddi kaynaklar ve öğretim elemanı açısından desteklenmesini önerdi.

TRT'nin yayınlarında partilere eşit davranması gerektiği, Anadolu Ajansı'nın yanı ve yalan yanlış yayınları hakkında eleştirilerini dile getirdi. Bu yayınlarda kendi partisi TİP'e ve görüşlerine yeterince yer verilmemesini eleştirdi.

Çeşitli vesilelerle ekonomi ile ilgili konularda da konuşmalar yaptı Beş yıllık kalkınma planları hakkında konuştu: Bu planların eşitlikçi ve yerli sanayiye yönelik değil, belirli bir azınlığı daha da zenginleştirecek, özel sektörü ve yabancı sermayeyi destekleyecek, güçlendirecek bir yapısı olduğunu söyledi. Kalkınmayı sağlayalım dedi. Ereğli Demir Çelik fabrikası hisselerinin özel kişi ve kuruluşlara satılmasına karşı durdu.

Fatma Hikmet İşmen Cumhuriyet Senatosu'nda her vesileyle ve kürsüden kamuculuğu, bilimi savundu, söz aldığı konuları bilimsel veriler ve bilgilerle destekledi, güçlendirdi. Bu bakımdan kendi uzmanlık alanını içeren konuların yanı sıra ekonomi ve başka bir dizi başlıkta partisinin bilim kurullarının ve siyasal görüşlerinin, parti çevresindeki aydınların desteğini aldığını ileri sürebiliriz. Örneğin 1968 yılında Kocaeli çiftçilerine verilen Meksika tipi tohumluk buğdayın bu bölgede iyi sonuç vermediğini, bu tür işlerde önceden deneme ve bilimsel çalışmaların esas alınması gerektiğini, yoksa köylü ve çiftçilerin zarara uğrayıp daha çok borçlanacağını kürsüden anlattı.

Senato'da 1972 yılında idamlar hakkında konuştu. İdamlar büyük tartışmalardan sonra 36 ret oyuna karşın 105 evet oyu ile onaylandı. Aynı yıl DİSK'in ortadan kaldırılmasına karşı konuşma yaptı. Ankara Anlaşması ve Ortak Pazar ile ilişkiler konusunda Türkiye'nin Ortak Pazar kapitalizminin bir uzantısı, bir uydusu olacağını dile getirdi (İşmen, 1977: 154). Senato'da bulunduğu dokuz yıl boyunca kırktan fazla soru önergesi verdi, ancak hiçbir soru önergesi iktidar partisi tarafından ce-

vaplanmadı (Gümüšoğlu, 2001).

Senatodaki çalışmalarında siyasetle mesleki bilgi ve deneyimini, uzmanlığını tutarlı biçimde bütünleştirdi ve bu dağarcığı hayata geçireceği bir siyasal mecra, bir siyasal atmosfer oluşturmaya çalıştı. Böyle bir bilincin uyanması ve paylaşılması için çalıştı, buna katkıda bulundu.

Fatma Hanım hiç evlenmedi. Çok iyi bir dağcı, kayakçı ve yüzücü olduğunu Gümüšoğlu'nun kendisiyle yaptığı görüşmeden öğreniyoruz. Bir Cumhuriyet kızıydı. Türkiye için değerli bir bilim kadınıydı. Sol cenahın yetiştirdiği, bu cenahta siyaset yapan, önemli bir görev üstlenen, TİP Senatörü olarak uzun yıllar görev yapan Fatma Hikmet İşmen'in anısına bilimsel ödüller konuldu.

Saygıyla anıyoruz.

KAYNAKLAR

- Gümüšoğlu, F. (2001). Cumhuriyet'te İz Bırakanlar-10. Yıl Kuşağı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- İşmen, F. H. (1976). Parlamento'da Dokuz Yıl: TİP Senatörü Olarak 1966-1975 Dönemi Parlamento Çalışmaları, Çark Matbaası.
- Fatma Hikmet İşmen. (ty) Erişim tarihi: 29.11.2020, <https://www.biyografi.net/kisiyazdir.asp?kisiid=5437>.
- Karavelioğlu, K. (2012). Bir Devrim İki Darbe, İstanbul, Güner Yayınları, 2007, s. 256-258.'den aktaran: Dr.Tunca Özgişi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamento: Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No.: 153.
- MacNeill, B.H - İşmen, H. (1958). "The Newly Differentiated Component of the Tomato Virus-Streak Complex", Plant Disease Reporter, 42 (7), July 15.
- Proceedings, Plant Science Seminar, 1960.
- Suda, E. Z. (2020). "Building the Memory of the Early Republican Period: La Turquie Kemaliste", Faces of Republican Turkey, derl. E. Zeynep Suda, Ateş Uslu, Emre Eren Korkmaz, İstanbul University Press.
- Tarihçe: Ankara Üniversitesi, çevrimiçi: <http://agri.ankara.edu.tr/tarihce-2/#:~:text=Atat%C3%BCrk%C3%BCn%20direktifleriyle%202524%20say%C4%B1l%C4%B1,%C3%A7ok%20farklı%C4%B1%20bir%20%C3%B6zellik%20ta%C5%9F%C4%B1maktayd%C4%B1>. Ulaşım tarihi: 13.12.2020.
- TBMM Tutanak Dergisi, çevrimiçi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=FATMA%20H%D-DKMET%20%DD%DEMEN&v_sb=CUMHUR%DDYET%20SENATOSU%20KOCAEL%DD%20DCYES%DD&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=148&v_gelecek_sayfa=101&v_kullanici_id=16707254. Ulaşım tarihi: 11.01.2021.
- TİP'ten Haberler (1968). 1 (12), 16 Nisan.